

Tekenen in de Tijd 178

18-24 december 2022

Ter voorbereiding op kerstmis heeft Erik Borgman zich enkele dagen teruggetrokken op Schiermonnikoog. De bedoeling is dat door een andere omgeving en een afwijkende dagritme zich nieuwe inzichten aandienen. Het nieuwe laat zich echter niet dwingen, alleen verwachten.

Op weg naar kerstmis ben ik een kleine week op retraite bij de trappisten op Schiermonnikoog. Zij maakten op mij grote indruk toen zij hun klooster in Diepenveen verlieten dat inmiddels veel te groot geworden was. Met vier gingen zij het avontuur aan om te kijken of zij op Schiermonnikoog – waar ooit cisterciënzermonniken waren, vandaar de naam – een nieuw klooster konden beginnen. Toen zij tijdelijk in een rijtjeshuis woonden dat in zijn geheel kleiner was dan hun vroegere refter, zetten zij twee rijen stoelen neer, pakten hun boeken en namen het zingen van de Psalmen weer op waar ze er enkele dagen eerder in Diepenveen mee waren gestopt. Geen kapel, niet eens een geschikte ruimte en alleen een viertal oudere mannen die ervan overtuigd waren dat zij een biddend leven moesten leiden en inmiddels jarenlang ervaring hadden hoe dat kon. Verder stonden zij met lege handen. Twee films die hierover gemaakt werden, zijn nog te zien op <https://nachtzonmedia.nl/producties/documentaire-de-terugkeer-van-de-monniken/> en op https://www.npostart.nl/het-eiland-van-de-monniken/27-12-2017/KN_1695298.

Dat was in 2015. Inmiddels is er een klooster op Schiermonnikoog en woont er een stukje verderop een bevriende gemeenschap van karmelieten die het dagelijks gebed meedragen. Maar mij valt op dat de eenvoud die ik zo aantrekkelijk vond, er nog altijd is. Geen liturgische toeters en bellen, geen muzikale hoogstandjes, maar zeven nogal recht voor zijn raap gezongen gebedsuren in een sobere kapel die nauwelijks groter is dan een flinke kamer. Ook nu maakt dit elementaire karakter indruk op mij. Buiten is het koud en ik kom er nauwelijks, hoe graag ik ook bij de zee ben. Maar ik ben naar mijn gevoel helemaal weg. Dat komt vooral door de dagindeling. Ik ben van nature iemand van laat naar bed en laat op, maar hier gaat om half vier in de ochtend de wekker, zodat ik om kwart over vier aangekleed en wel in de nachtwake kan zijn. Om dat vol te kunnen houden, ga ik kort na negenen al naar bed.

Een van de redenen om naar Schiermonnikoog te gaan was om mij goed te kunnen voorbereiden op kerstmis. De periode voor kerst dreigt altijd gedomineerd te worden door allerhande praktische zaken. Nu is er niets mis met het opzetten van de kerststal, het optuigen van de kerstboom en het doen van boodschappen. Integendeel, versieren en koken horen bij het leven en als God waarlijk mens geworden is, zoals we met kerstmis vieren, dan staat Hij ook hier niet buiten. Zoals Hij ook niet buiten de oorlog met Oekraïne staat en het gedoe rond de excuses voor het slavernijverleden. Maar om je dat goed te realiseren, heb je tijd en rust nodig en die zoek ik op dit eiland en in dit kloostertje. Als je zeven keer per dag omringd wordt door teksten over de komst van God als Immanuël, dan kan het niet anders dan dat ze in je gaan resoneren. Voor het studieuze element heb ik een boek mee dat de wereld omschrijft waarin Maria en Jozef leefden en waarin Jezus geboren werd: *The First Advent in Palestine* van Kelley Nikondeha, een Amerikaanse theologe die onder meer actief is in Israël/Palestina en Burundi.

Nikondeha keert zich vooral tegen een al te romantisch beeld van kerstmis, zeg de wereld van Disney en Hallmark. Zij laat zien dat de eerste kerstmis en de eerste advent plaatsvonden onder omstandigheden die voor veel van de figuren die in de Bijbelse kerstverhalen optreden, moeilijk en angstaanjagend waren. Daarmee doorbreekt ze het gevoel dat bij velen dit jaar de kop lijkt op te steken: kunnen we wel voluit kerst vieren nu het op tal van terreinen crisis is en om de hoek, op ons continent, een oorlog woedt? Nikondeha's impliciete antwoord is: kerstmis is hierdoor juist bij uitstek actueel. In het Israël/Palestina van de eerste eeuw zaten de verhoudingen vast op een manier die velen tot wanhoop dreef. Het 'eer aan God in de hoge en vrede op aarde aan de mensen van goede wil' van de engelen klonk op te midden van het geweld. Het was goed nieuws voor sommigen, maar bedreigend en slecht nieuws voor degenen die zich in de bestaande verhoudingen zo hadden weten te positioneren dat het ze tot voordeel strekte. 'Het kwam op de aarde en het had er geen huis', zingt het verder toch tamelijk lieflijke liedje 'Er is een kindeke geboren op aard', om verder te gaan met: 'Het kwam op de aarde en het droeg al zijn kruis'. Jezus wordt geboren middenin de conflicten die hem uiteindelijk zijn leven zullen kosten.

Toch is Hij ook al in de vroege kerk gezien als de vredevorst waarover Jesaja (9,5) spreekt. Hij zal vrede stichten en onderhouden 'door recht en gerechtigheid, van nu af voor altijd' (vers 6). Hoe een kwetsbaar kind te midden van het geweld aan het licht kan komen als vrede stichter, daarover wil ik in mijn preek met kerstnacht een en ander zeggen en met name daarover mediteer ik nu.

Het heeft in ieder geval te maken met het 'teken' waar de engel in het kerstverhaal over spreekt (Lucas 2,12), waarover het ook in Jesaja gaat (Jesaja 7,14) en waarnaar de icoon genoemd is die al de hele advent tijdens het bidden van getijden in de kerk staat en die ook op het boekje van kerstnacht zal zijn afgebeeld: de Moeder Gods van het Teken. De wereld gaat dankzij Gods trouw – 'God met ons' – te midden van alle geweld zwanger van een vrede waarin alles elkaar steunt en eert, in plaats van dat het elkaar naar het leven staat. Wij kunnen in deze verborgen vrede leven, zoals het kerstkind erin leefde. Het wordt er niet gemakkelijk door, maar wel goed.

Erik Borgman, lekenDominicaan

voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus te Utrecht

Kelley Nikondeha, *The First Advent in Palestine: Reversals, Resistance, and the Ongoing Complexity of Hope*, Minneapolis: Broadleaf Books 2022.